

Profesor Dan Negrescu odkazuje nepriateľom latinčiny: „Somárov poznáš podľa uší, hlupákov podľa reči“ (Druhá časť)

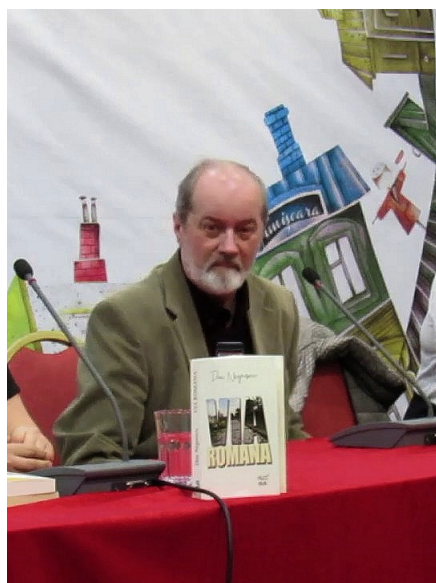
2. februára 2022 ✚ Kultúra ✚ Rozhovory

predchádzajúca – I. časť

In trutina mentis, na váhach mysle, vážia sa myšlienky z rôzneho, aj surového cesta. Prezradia nám to verše stredovekého cyklu *Carmina burana* geniálne zhudobnené Carlom Orffom, ale aj diela ďalších „tónotepcov“ spojené s latinským jazykom ako prsty s dlaňou.

Vedeli ste, že Mozart v detstve hovoril po latinsky lepšie, než po nemecky? Čím sa latinčina podobá dažďu, a čo má jazyk starých Rimanov spoločné s architektúrou?

Druhá časť rozhovoru Lucie Laudoniou s duchovným generálom rumunských latinistov, ktorého najlepšou zbraňou je pero, Danom Negrescom, sa vezie na saniach etymológie a lásky k slovu.

Dan Negrescu na festivale Bookfest.

Zdroj: youtube.com

Dan Negrescu (*1953, Temešvár) – emeritný profesor klasickej filológie. Latinista, spisovateľ, prekladateľ, esejista a publicista, ktorý rozbíja falošné amfory slovných gýčov. Ako prozaik a románopisec sa venuje historickej beletrii zasvätenej dedičstvu antického Ríma a filozofickej reflexii dejín Temešváru a Banátu. Má na konte desiatky monografií, štúdií a prekladov kardinálnych diel z pokladnice klasickej, patristickej či stredovekej latinskej literatúry. Od roku 1996 pôsobil ako vedúci Katedry klasickej filológie na Západnej univerzite v Temešvári. Je členom Spolku rumunských spisovateľov a spolupracoval s poprednými literárnymi periodikami doma i v zahraničí, vrátane literárneho denníka *Signum* z Dráždán a

denníka Lumea liberă, ktorý vychádza v New Yorku. Za román Imperiálna trilógia získal v roku 2003 cenu za prózu Spolku rumunských spisovateľov. Eseje z jeho pera našli svoj domov na portáli LaPunkt, ktorý je členom prestížnej siete kultúrnych magazínov so sídlom vo Viedni Eurozine.

Jazyk je ako zrkadlo v hmle času. Rumunský cirkevný slovník - pravdaže, ten latinský - je kapitolou *sui generis*. Hovoríme *Fecioară* (z ľudovo-latinského *fetiola*), nie *Virgo Maria* a *Tatăl nostru* (zdedené priamo z latinského substantíva *tata* doloženého u Varrona ako súčasť detskej slovnej zásoby) namiesto obvyklého *Pater noster*. Kresťanskému sakrálnemu priestoru sa u Rumunov hovorí *biserică* (teda latinská *basilica*), no v západných katolíckych kultúrach sa používa pôvodom grécky termín *ecclesia*. Rumunčina je dcérou ľudového latinského jazyka v karpatsko-dunajskom priestore a táto skutočnosť je hmatateľná tiež v základnej cirkevnej lexike. Myslíte si, že existujú určité metodologické nástroje, pomocou ktorých môžeme čiastočne rekonštruovať formu hovorovej podunajskej latinčiny?

Úprimne, nemyslím si, že je to nevyhnutné, nechcem však zlomyseľne tvrdiť, že by to bolo zbytočné. Aj z príkladov, ktoré ste uviedli, je evidentné, že rumunčina je dostatočne latinská aj vo svojej súčasnej podobe, vlastne býva považovaná za najlatinskejšiu z románskych jazykov.

Problém je, že hovoríme o jej dnešnej forme, a nie o niekdajšej, vrátane cirkevnej slovnej zásoby. Ešte menej sa hovorí o slovanských termínoch, ktoré v súčasnej rumunčine nemajú veľmi čo hľadať, dajú sa predsa nahradiť latinizmami (slavizmy vstúpili do rumunského jazyka v stredoveku kvôli kultúrnym kontaktom so susednými balkánskymi orthodoxnými Slovanmi, v súčasnosti je väčšina z nich považovaná za archaické a obsoletné, pozn. naša).

Existujú napríklad rumunské preklady *Eneidy*, pri čítaní ktorých ti napadne spýtať sa, či je (súčasný) prekladateľ nebodaj z 15. – 16. storočia. Vari je ešte stále naším súčasníkom? Nemyslím si, že takzvaný parfém, či skôr archaická miazma, nutne dáva krásu starému textu. Ako by to vyzeralo, keby Vergílius napísal svoj epos v archaickej latinčine? Pochybujem, žeby sa stal *princeps poetarum*. Niektoré náboženské výrazy, ktoré básnik používa, však pochádzajú z archaickej rímskej doby, ale to je už iný problém...

Latinčina a architektúra. Validita a „farcha“ slov, taká dôležitá v klasickej syntaxi, umožňuje stavbu verbálnej štruktúry podobnú architektonickej konštrukcii. Existuje podľa Vás určitá súvislosť medzi čistotou klasickej architektúry, rímskou urbanizáciou a vysokým stupňom lingvistickej komplexity?

Nie som architekt, takže niektoré aspekty ma presahujú. Verím, že Rimania boli vo všeobecnosti povolani k vytváraniu poriadku, rádu, disciplíny a rovnováhy vo všetkom, takže usporiadaná jazyková štruktúra by mohla korelovať s architektúrou.

Dan Negrescu

zdroj: ziare.com

Žalostný stav klasického vzdelania je podľa môjho názoru výsledkom hlbokého nepochopenia charakteru a ducha latinského jazyka. Napríklad, sloveso *manducare* (jesť, prežívať) nám ukazuje, že človek „vedie“ (*ducere*) svoje telo prácou svojich rúk (*manus*). Podobne, adjektívum *anniversarius*, z ktorého sa v rumunčine zrodil výraz *aniversare* (výročie), nie je iba slávnosťou. Indikuje obrátenie roka, obrátenie jednej stránky v kronike života (*annus a versus*). A takto môžeme pokračovať *ad infinitum*... Prečo niekto vníma tieto fenomény veľmi jasne a iný je slepý a hluchý voči etymológiám a filozofii slov?

Aj keď niektoré etymológie bývajú diskutabilné, musím Vám povedať, že neexistuje jediný faktor, ktorý by vo všeobecnosti podmienoval neželaný stav klasickej edukácie.

Nemôžeme si priať, aby všetci premýšľali rovnako, bolo by to hrozné. Bolo by však dobré, aby sa ľudia naučili bojovať za svoju vec! S kňučaním nezájdeme nikam. Rímska ríša bola skonštruovaná na báze légii a bojov a nie pomocou intelektuálneho mňaučania.

Nebolo to tak dávno, keď sa v Rumunsku hovorilo o probléme ďalšej redukcie beztak už kvantitatívne oslabeného štúdia latinského jazyka (latinčina je súčasťou učebných osnov pre druhý stupeň rumunských základných škôl, v posledných rokoch však vláda iniciovala drastickú minimalizáciu vyučovacích hodín a napokon presunutie latinčiny medzi voliteľné predmety, pozn. naša). Telefonovali mi profesori latinčiny z nášho regiónu: „Pán profesor, čo si počneme?“ Povedal som im, že s pokútnymi petíciami, ktoré aj tak nikto nečíta, sa nič nevyrieši, ba ani s príhovormi horenosých intelektuálov, ktorým nejde o nič iné, len o to, aby sa objavili v televízii. „Chodte a demonštrujte pred tvárou prefektov a pred bránami ministerstva v hlavnom meste“, povedal som im. Očividne si mysleli, že sám budem demonštrovať za všetkých, takže nikto nespravil nič.

Medzičasom pandémie v hlúposti sa zviíja (to je nedobrovoľný rým), takže štúdium latinčiny (na základných školách, pozn. naša) u nás (v Rumunsku) dosiahlo (historické) minimum s vyhliadkami, že sa celkom vytratí... Ale pozor: na vine sú aj tí, ktorí ju prednášajú *nulla miseratione*, bez milosti, ako hovorí stredoveký Rogerius z Oradey vo svojej *Carmen miserabile* o vpáde Tatárov (Mongolov). Súčasný profesor latinčiny nemôže byť postrachom svojich študentov! Nezabíja ich, zabíja sám seba, až sa nakoniec stáva nemúdrym...

Teraz budem opäť trochu poetická. Nedávno som premýšľala nad vzťahom latinčiny a... dažďa. Dážď je úrodný a svojím spôsobom nevyhnutný, dokáže byť jemný, pokojný aj intenzívny. Dážď má funkciu očisťovania, purifikácie a zároveň nasýtenia v rovnakom čase, zhrniem preto moje úvahy do gerundívnej väzby *Latina lingua sit depluenda*. Johann Rudolph Conlin to isté napísal o šťastí: *desiderata felicitas sit depluenda, ergo* je nevyhnutné, aby slovo pršalo a zavlažovalo nás. Ako sa z Vášho pohľadu odrážal vzťah Rimanov k prírode v ich jazyku?

Samozrejme, každý môže slobodne cítiť a vnímať veci a javy podľa svojej vlastnej senzibility. Neriadim sa citátmi a stavom nikoho, verím však Plíniovi Mladšiemu: „Povaha každého človeka mu umožňuje, aby sa do istej miery cítil dobre.“

Vzťah Rimanov k prírode bol prirodzený práve preto, že sama príroda bola od stvorenia prirodzená, teda sa ju nesnažili meniť bez ohľadu na jej prejavy. Je logické, že im neboli príjemné záplavy alebo sopečné erupcie (pozri strýko Plínius *Iunior*), ale pozorovali ich, aby sa pokúsili zmierniť ich následky. Nemyslím si, že bojovali s otepľovaním Impéria a s klimatickými zmenami prostredníctvom ambasádorov, ktorí boli a sú buď pochybní alebo bezvýznamní a o ktorých dnes nevieme, kto ich vlastne platí.

Ako krásne píše Horatius napríklad o hustom snežení na hore Soracte bez „červeného kódu“ (*codul roșu* predstavuje v rumunskom meteorologickom slovníku výstrahu najvyššieho stupňa) alebo iných nuáns... Ako by som nemohol necitovať Senecov epištolár: „Prírodné javy sa dajú ľahšie osvojiť z pozorovania než z ich vysvetľovania.“ (Rimania) boli schopní vnímať ich jasným zrakom, a tak dosiahli, ako hovorí ten istý slávny mysliteľ, „princípy vedy“.

Moderný pojem kultúra je odvodený z latinského *cultus*. Príslušné sloveso *colere*, eventuálne *excolere*, sa niekedy spája s obrábaním pôdy. My kresťania kultivujeme pôdu nášho srdca čítaním diel svätých otcov Cirkvi. Ste plodným prekladateľom z latinskej patristiky, ktorý z cirkevných otcov na Vás zapôsobil najviac?

Myslím si, že je dobré nehazardovať s vierou výlučne v intímnu kultiváciu. *Primum vivere deinde philosophari*, máme preto zachovať oba významy zvestované rímskou antikou: *colere agrum vel animum*, čiže obrábať aj pole, aj ducha, inak nás bez ohľadu na vierovyznanie strávi ten hrozivý ablatív príčiny *fame perire*, zomrieť hladom.

A tak sa dostávam k pre mňa najpôsobivejšiemu cirkevnému otcovi latinského jazyka Eusebiovi Hieronymovi, v mojich očiach tiež svätému Hieronymovi kultúry. Bez ohľadu na názor iných – je to právo každého, či už je opodstatnený alebo nie – Hieronymus zostáva najvyšším literárnym talentom latinskej patristiky. Najvyšším humanistickým a humánnym duchom ďaleko od preháňania a neprirodzených citov. Asi dva roky žil v rezistencii na púšti, dával však prednosť aj obvyklému mestskému spôsobu života.

Čítaním a prekladom jeho latinských textov (niektorí viac prekladajú z francúzštiny...) som dospel k presvedčeniu, že podstatne prispel k elegancii a v oblasti spirituality nám dal znamenité *dominae circumstantes* (vznešené rímske ženy zhromaždené vôkol svätca, ktoré paralelne rozvíjali hodnoty kresťanskej viery a intelektuálne záujmy, pozn. naša). A napokon sa nikdy „neobzerá späť s hnevom“, ale vždy s dobrou vôľou a pochopením.

V monografii *Latinská terminológia včera a dnes* sa autor plaví po rieke významov latinských slov. Dan Negrescu sa tiež autorsky podpísal pod tučný slovník latinských právnických výrazov.

Zdroj: editura.uvt.ro

Rímske impérium padlo politicky, kultúrne, sociálne? Môžeme hovoriť o zániku alebo o transmutácii?

Rímska ríša evidentne zmizla vo forme, ktorú mala v klasickom období, ale základná idea zostala rovnaká. Takže, i Germáni si priali mať svoju Svätú rímsku ríšu národa nemeckého, Frankovia túžili po impériu, Angličania a Rakúšania rovnako, nuž a dnes tu máme Európsku úniu. Tá by vo svojej podstate chcela byť novou Rímskou ríšou, ktorá však škripe z príliš veľkého množstva... pästí. Nerád by som politizoval... Hľa, potvrdil sa strach Rimanov po tom, čo obklúčili budúcu provinciu Britannia: je príliš ostrovná... (narážka na historického predchodcu dnešného brexitu, pozn. naša).

Ste aj spisovateľ, esejista a románopisec. Sú postavy vo Vašich knihách, predovšetkým v románe *Imperiálna trilógia*, Rimania včerajška alebo Rimania dneška?

Postavy v *Imperiálnej trilógii* sú Rimanmi odjakživa. V ničom sa nelíšia od tých dnešných, presnejšie, od ich potomkov, veď dali gény súčasným Európanom, teda aj Rumunom, aj mnohým ďalším. Nemôžeš pochopiť súčasnú ľudskú štruktúru, pokiaľ nepoznáš tú rímsku, z ktorej sa odvodzuje. So všetkým dobrým aj zlým.

Vzdelaný jezuita Athanasius Kircher sa v 17. storočí pokúsil o syntézu hudby a rétoriky predovšetkým v spise *Musurgia universalis*, vzácnom kompendiu hudobnej filozofie na antických základoch. Aký máte názor na koreláciu latinčiny a hudby? V čom vidíte muzikalitu *linguae Romanorum*?

Veci sú také jasné, ako len môžu byť: z architektonickej muzikality latinčiny – nazval by som ju racionálnou – vychádza muzikalita románskych jazykov a do určitej miery aj jazykov, ktoré sa freneticky obohacujú latinským fondom, sem patrí aj angličtina.

Nič sa nevyrovná hudobnej architektúre latinčiny. Ako by mohlo znieť Mozartovo *Rekviem* v inom jazyku? Pravdepodobne nijako. Poznáme aj veľkolepé Brahmsovo *Rekviem*. Skladateľ mal dokonalú inšpiráciu, aby ho špecifikoval ako *Ein deutsches Requiem*.

Napokon, ako som už poznamenal, ak to popri muzikálnosti vezmeme aj rýdzo architektonicky... mohlo by sa filmové majstrovské dielo *Amadeus* nazývať *Gottlieb*, u nás Bohumil? Radšej nie...

Milujete lyrickú hudobnú drámu, operu. Aký je Váš názor na spracovanie mytologických námetov v operách Handela, Glucka či Mozarta?

O tom by sme mohli napísať veľa, no nie vždy s veľkým úžitkom, keďže v skutočnosti máme do činenia s dobovou módou. Pre tých, ktorých ste menovali, ergo pre „božstvá“ hudby, bola grécka a rímska mytológia na dennom poriadku. Vedzte, že Mozart vedel v detstve lepšie po latinsky, než po nemecky, a to, čo je pre nás už možno menej obvyklé, bolo pre nich niečo prirodzené a ľahko adaptabilné. Nezabúdajme, že Mozart skutočne považoval Jozefa II. za prototyp cisárskeho vládcu, čo demonštroval napríklad v opere *La clemenza di Tito*. Tak či onak, ich hudba je mimo času a priestoru.

Predstavte si, že máte možnosť stretnúť sa s pomocou stroja času s nejakou historickou osobnosťou. Koho by ste si vybrali?

Oktaviána Augusta, tak, ako som to aj napísal v imaginárnej konverzácii s ním. *Cum imperatore Romae* som mal skutočné *convivium*, také, aké by si priali Rimania. Spoločné prežívanie v duchu, a nie spoločné prežívanie, *symposion*. Prenikol som k cisárovi nie cez „mašinu“ času, ale cez „mašinériu“ literatúry, prózy.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/profesor-dan-negrescu-odkazuje-vrahom-latinciny-somarov-poznas-podla-usi-hlupakov-podla-reci-druha-cast/>